

מוסר כזה כאילו: על הלב הטוב של בעלי-עבדים ושל צרכנים מודרניים (אתיקה בין-מינית כאידיאולוגיה)

אתיקה היא הניסיון לנסח כללי התנהגות הרצויים מבחינה מוסרית, צודקים, טובים. אתיקה בין-מינית שמה את הדגש על הקשר שבין האדם למינים אחרים, ומנסה להצדיק את היחסים בין שתי קבוצות אלה באופן רצוי מבחינה מוסרית, צודק וטוב. אתיקה בין-מינית היא התחום העיקרי שפותח על-ידי הזרוע העיונית של "התנועה לזכויות בעלי-חיים", והיא תחום המרתק מאוד גם את מרבית האנשים המגלים עניין בפגיעת האדם במינים אחרים. כעת ברצוני לטעון, שאין אנו מסוגלים כלל ליצור אתיקה תקפה כזו.

נחלק את תחומי העיסוק של האתיקה לשלושה:

- I. הבחנה במצוקתו של הזולת (הבחנה בצרכיו הגופניים והנפשיים; הבחנה בנסיבות הקיום שלו ובדיקה, באיזו מידה הן הולמות את צרכיו הגופניים והנפשיים).
- II. שקילת ערכה של מצוקת הזולת מול ערכים אחרים (כגון מצוקות שלי, של הקבוצה שאני נמנה עמה, או של קבוצות אחרות - וכן ערכים שמקורם אחר, כגון ציוויים דתיים וציות לחוק).
- III. ניסוח כללי ההתנהגות הרצויים בעקבות שקילת הערכים.

האתיקה המסורתית פוסחת על התחום הראשון, משום שהיא עוסקת בשקילת ערכים ובניסוח הנחיות להתנהגות ביחס למי שדומים לנו וקרובים אלינו. אולם ככל שמתרחקים מן העיסוק בקרוב ובדומה, נשחק ערכה של האתיקה. ביחס לחיות ממינים לא-אנושיים, השחיקה היא מרבית:

- I. ידיעותינו על צורכיהן הגופניים והנפשיים הן זעומות ביחס לידיעותינו המקבילות על האדם.
- II. ידיעותינו על נסיבות חייהן, ובעיקר על אלו מביניהן המנוצלות באורח ממוסד על-ידי האדם, הן מעטות מאוד.
- III. הן נמצאות תחת שליטתנו והן מנוצלות על-ידינו.
- IV. השליטה והניצול הם ממוסדים.
- V. לא עומדת בפנינו האפשרות להביט במערכת היחסים שבינינו ובין מינים אחרים מתוך תרבות שאינה שולטת בהם ומנצלת אותם באופן ממוסד.

ההבחנה בעצם מצוקתן של חיות ממינים אחרים היא אפוא המשימה החשובה ביותר של האתיקה הבין-מינית, בניגוד חד למה שמקובל באתיקה המסורתית. במצב שבו לא ניתן להבחין במצוקתו של הזולת, שקילת ערך מצוקתו מול ערכים אחרים הופכת, למעשה, לאקט אידיאולוגי של הסתרת המצוקה. הדיון האתי נוטה מעצם מהותו להציג תמונה כוזבת, כאילו מצויות בידינו ידיעות מספיקות על צרכיו של הזולת הלא-אנושי ועל נסיבות חייו, וכאילו אנו מסוגלים לשקול את כל אלה באופן צודק. אם כן, אתיקה בין-מינית היא ספישיסיסטית מעצם הגדרתה.

ציטוטים מתוך ספרות קלאסית בתחום האתיקה הבין-מינית

"...דחיית הסוגנות [ספשיסיזם] אין פירושה כי כל חיים באשר הם הנם בעלי ערך שווה... אין זה שרירותי לסבור כי חיינו של יצור בעל מודעות-עצמית המסוגל לחשיבה מופשטת, לתכנון לגבי העתיד, לפעולות-תקשור מסובכות וכיו"ב הנם בעלי ערך רב יותר מחייו של יצור שמהם נעדרות כל היכולות האלה..."
"אם יהיה עלינו לבחור בין חיי-אדם לחייו של בעל-חיים אחר, עלינו לבחור להציל את חיינו של האדם; אולם עשויים להיות מקרים מיוחדים שבהם היפוכו של דבר הוא הנכון כיוון שהאדם שבו המדובר חסר את התכונות של האדם הנורמלי. לכן השקפה זו אינה סוגנית הגם שהיא נראית כך במבט ראשון. בתנאים רגילים העדיפות שניתנת להצלת חיי-אדם על פני הצלת בעל-חיים אחר, כאשר **חייבים** לבחור בין השתיים, מבוססת על תכונותיהם של בני-אדם רגילים ולא על העובדה-גרודא שהם נמנים עם המין שאף אנו נמנים עמו... כל עוד אנו זוכרים כי עלינו להעריך את חיי בעלי-החיים באותה מידה שאנו מעריכים את חיי אותם בני-אדם שהם ברמה נפשית דומה, אין חשש כי נטעה טעות-של-ממש."

פיטר סינגר, *שחרור בעלי-החיים*, 1975 (בעברית: 1998), עמ' 54-55.

"יש חמישה ניצולים [מספינה טובעת]: חמישה מבוגרים נורמליים וכלב. בסירה יש מקום לארבעה. מישהו חייב להסתלק או שכולם ייספו. מי זה יהיה? הנחתנו הראשונה תהיה: הכלב. האם תפיסת הזכויות תוכל להאיר ולהצדיק אינטואיציה זו של טרם-מחשבה? ... לכל הנוכחים על הסיפון יש ערך פנימי שווה וזכות שווה במבט ראשון, שלא יפגעו בהם. כעת, הפגיעה הגלומה במוות היא פונקציה של ההזדמנויות לסיפוק אשר נסגרות בגללו, ואין אדם סביר שיכחיש כי מותם של כל אחד מארבעת האנשים יהיה אובדן גדול יותר במבט ראשון, ולכן פגיעה גדולה יותר במבט ראשון, ממה שייגרם לכלב..."

"הבחירה בכלב אינה מתנגשת עם ההכרה בערך הפנימי השווה של החיה ובזכותו במבט ראשון של הכלב שלא יפגעו בו. הבחירה אינה מתנגשת עם הראשונה משום שסכום הרעות שנחסכו מארבעת בני-האדם, כקבוצה, לא היוותה סיבה לפגוע בו בטענה שהצטברות הרעות שווה יותר מאובדנה של החיה כפרט. והבחירה אינה מתנגשת עם האחרונה, משום שהכרה בזכות שלא יפגעו בך, במבט ראשון, דורשת שלא נחשיב רעות בלתי שוות כאילו הן שוות זו לזו. להציל את הכלב ולזרוק כל אחד מהאנשים מהסיפון משמעו לתת לכלב יותר מן המגיע לו..."

"מקרה סירת ההצלה לא יהיה שונה מבחינה **מוסרית** אם נניח שיש לבחור לא בין כלב יחיד וארבעה בני-אדם, אלא בין אנשים אלה לבין כל מספר של כלבים... במקרה זה תפיסת הזכויות עדיין מחייבת, אם נניח בצד שיקולים מיוחדים, שמיליון הכלבים ייזרקו מן הסיפון וארבעת בני-האדם יינצלו..."

"ההחלטה נגד מיליון הכלבים אינה ספשיסיסטית... היא מבוססת על הערכת האובדן של **כל פרט, ובנוסף לכך** היא מעריכה אובדנים אלה **באופן צודק**, גישה שהיא עקבית ואף נדרשת על-ידי ההכרה בערך הפנימי השווה ובזכות השווה במבט ראשון שלא יפגעו בך, תכונות השייכות לכל המעורבים בדבר."

טום רגאן, *הטיעון לטובת זכויות בעלי-חיים*, 1983, עמ' 324-325.

"למשוך להם בזנב זה נורא, אבל מה זה קשור לאוכל שלי?"

סדנא להרצאות לנוער - העברת מושג ההתעללות מן הזירה הפרטית אל הרמה הממוסדת

(5 דקות)

חולצה של "מועדון חיי" מציגה את המשפט: אני נגד התעללות בבעלי-חיים. מי בעד התעללות בבעלי-חיים? (העונים בחיוב מתלוצצים ומתנערים מכך) המתעלל בחברה שלנו הוא חריג ומוקע. החוק אוסר על כך מפורשות: "לא יענה אדם בעל חיים, לא יתאכזר אליו ולא יתעלל בו בדרך כלשהי." החוק, חוק צער בעלי חיים, הוא חוק חדש, משנת 1994 בלבד.

בחוק נעשה שימוש לעתים רחוקות. מקרה ידוע: משפט "תנו לחיות לחיות" נגד חוות התנינים בחמת גדר. התביעה יצאה נגד "קרב אדם בתנין", שהוא למעשה עינוי מבוים של התנין, שכלל טלטולו בזנבו, תפיסת לסתותיו, גחינה מעליו ומשיכת ראשו לאחור, משיכת רגליו האחוריות, והפיכת התנין על גבו ולחיצה חזקה על לסתו התחתונה הרכה.

שופטי בית-המשפט העליון החליטו לאסור את קיומם של הקרבות, משום שקיבלו ללא ספק את הטענה שלתנין נגרם סבל, ושמתרת הסבל - בידור - אינה מצדיקה את הפגיעה, ולכן מדובר בהתעללות.

(10 דקות)

אם כך, התעללות היא גרימת סבל מיותר, לצרכים לא ראויים. אך באיזה מובן מעשים מסוימים הם מיותרים או בלתי ראויים? כדי לברר זאת ננסה לבחון דוגמאות שונות של פגיעה. (מתנדב/ת מן הקהל תרשום על לוח שיחולק לשניים את כל הדוגמאות, ותודרך לרשום בצד אחד פגיעות פרטיות בלבד, ובצד השני פגיעות ממוסדות. לאחר שהצטברו דוגמאות רבות לפגיעות פרטיות, המרצה תעלה דוגמאות לפגיעות ממוסדות, בסיוע הקהל).

(5 דקות)

מהו ההבדל בין הפגיעות בשני צדי הלוח? (המרצה תסייע לקהל לאחר מספר תשובות) מצד אחד מדובר בפגיעות שנערכות באופן פרטי, על-ידי אדם אחד מול חיה אחת, לרוב מתוך ידיעה שהמעשה אסור; מנגד מדובר בפגיעה ממוסדת: זו פגיעה שעורכים אנשים כנציגים של מוסדות מסוימים, כחלק מעבודה שגרתית, בגיבוי מלא של החברה.

(15-25 דקות)

הקרנת שקופיות המדגימות פגיעה ממוסדת. כ-10 שקופיות מתחום הניסויים, ואחריהן כ-20 שקופיות מתעשיית המזון. כל שקופית תלויה בהסבר קצר. (ניתן להיעזר בשני הפרקים הרלוואנטיים בתוך "שחרור בעלי-החיים" של פיטר סינגר, וממקורות נוספים הקיימים ב"אנונימוס").

אם הקהל מגיב בזעזוע רב ובהצהרות על הצורך בשינוי, ניתן לצמצם את החלק הבא של ההרצאה לטובת דיון על משמעותה של פגיעה ממוסדת: ראשית כל, זו אינה פגיעה הנובעת מרשעות של חקלאים ותעשיינים, מרשעות של צרכנים או של הרשויות, אלא מאדישותם של כל הגורמים הנוגעים בדבר. שנית, פגיעות אלה נתמכות כלכלית על-ידי צרכנים, ורק בידי הצרכנים הכוח לעצור אותן. הרשויות אינן עושות דבר משום שהן משקפות את עמדת הצרכנים, ולעתים גם את עמדת החקלאים והתעשיינים. כדי לצמצם את ממדי הפגיעה יש להפסיק לצרוך מוצרים שייצורם כרוך בפגיעה, ליידע אנשים אחרים על המתרחש בתעשיות החי, להשתדל אצל הרשויות וכיו"ב. מי שמעוניין ללמוד עוד ולפעול, מוזמן להיעזר באנונימוס. מי ששוקל או ששקל להפסיק צריכת בשר ומוצרים אחרים מן החי, צריך לעשות זאת בהדרגה, תוך כדי הכנסה מכוונת של מוצרים חדשים לתפריט, עיון בספרי ביטוח צמחוניים וכיו"ב.

(10 דקות)

אם התעללות היא גרימת סבל מיותר, לצרכים לא ראויים, האם מה שראינו הוא התעללות? ברור שרובנו הגדול משוכנעים שהתשובה היא שלילית, ואנו יודעים לענות מייד מדוע לא מדובר בסבל מיותר. אלא שהפעם, במקום לענות, נציג שיטה שניתן להשתמש בה לנתח בעיות כאלה באופן יסודי יותר:

נצייר על הלוח מאזניים, כשכף אחת מכילה אינטרסים של בני-אדם, והכף השנייה מכילה אינטרסים של חיות ממינים אחרים. נבחר בקונפליקט מסוים, למשל - אכילת חלקי תרנגולת לארוחת צהרים. כעת נכתוב (בעזרת מתנדב/ת) את כל האינטרסים של האדם (המרצה תתמודד בשלב זה מול כל ניסיון להציג את ארוחת הצהרים כעניין של "רעב" או "הישרדות", כך שייותרו על הכף רק אינטרסים מקומיים ושוליים); מול כל האינטרסים של התרנגולת (המרצה תעודד העלאת האינטרסים הגלומים בתנאי החיים של התרנגולת ולא רק בערך של חייה ובהריגתה).

(אם נותר זמן, ניתן להעלות קונפליקט הקשור, למשל, בפיתוח תרופה מסחרית, ולהדגיש את האינטרסים הכלכליים ואת הגורם הצרכני מצד אחד, ואת תנאי החיים מעבר לניסוי מצד אחר).

האם ניתן באמת לדבר במקרה שנבחר על סבל לא מיותר? על צרכים ראויים? גם אם יש החושבים שהתשובות ברורות, כדאי להשתמש תמיד במאזניים הללו, ולא להכריע בשאלה עד שלא נבדקו באופן שיטתי האינטרסים משני הצדדים. יש גם לזכור, שאנו יודעים הרבה מאוד על האינטרסים שלנו, אך לגבי רוב הקהל היו כמעט כל העובדות שהוצגו כאן חדשות לחלוטין, והן אינן אלא אפס קצהו של המתרחש בתעשיות החי הגדולות. לכן כדאי להוסיף למאזניים הללו בדיקה לעומק של תנאי החיים בתעשיות החי.

(לאחר ההרצאה - חלוקת עלונים מעל גבי שולחן שהוכן לשם כך מבעוד מועד)

אידיאולוגיה של כוח: הקסם המוסרי של מושג הטבע

מיתוס יחסי-הכוחות הטבעיים בעולם

הטיעון ה"מדעי", לפיו פגיעת האדם בחיות ממיינס אחרים היא טבעית ולכן מוצדקת מבחינה מוסרית, מושתתת על כשל לוגי: הוא מציג עובדות כערכים, מצוי כרצוי, נורמלי כנורמטיבי. הצידוק פונה אל האוניברסליות, כביכול, של פגיעה אנושית בחיות לא-אנושיות, ומציג מציאות זו כציווי מוסרי. זהו מעבר בין שני סוגי שיח הזרים זה לזה - המדעי והמוסרי - שאין ביניהם מכנה משותף המאפשר היקשים מן התחום האחד לתחום השני.

בחברה שלנו, הכשל הלוגי של הטיעון ה"מדעי" לטובת הפגיעה מצטיין בכושר שכנוע רב, הנובע בעיקר מסמכותו של המדע (לעיתים - בסיועה של סמכות דתית עמומה): ככל שתיאור העובדות הוא מדעי ורציונלי יותר, כך הן מתקבלות כמשכנעות יותר; תחושת הסמכות שמעורר השיח העובדתי היא חזקה עד כדי כך, שהיא מספחת לתחום ההשפעה שלה תחומים שאינם עובדתיים, והתחום המוסרי בכלל זה.

תפיסת השליטה בחיות לא-אנושיות והניצול שלהן בידי המין האנושי כמצב הדברים הטבעי בעולם נשענת על הצגת תופעות מסוימות, שהן מורכבות ותלויות-תרבות, בתור תופעות פשוטות ונחיות. הצגת תכונות מסוימות של יצורים חיים בתור "טבעם" ושל היחסים ביניהם כ"טבעיים" היא חלק מהאידיאולוגיה הדכאנית, כאשר התופעות הטבעיות, כביכול, נקבעות במסגרת של מציאות, שבה שולט מישוה באחרים. הסיווג של פרטים לפי שייכותם לקבוצות "טבעיות" וסיווגן של התנהגויות מסוימות כ"טבעיות" הם סיווגים המובנים באופן חברתי, על בסיס יחסי שליטה וניצול הרווחים באותה חברה. כלומר, לא המציאות הדכאנית היא שנובעת מן "הטבע", אלא תפיסת "הטבע" הרווחת היא מכלול של מושגים, המשקפים את המציאות הדכאנית. ניתוח זה פותח במחשבה על יחסי השליטה והניצול שבין אדם לאדם, ושורשיו הם בהגדרת המהות האנושית על-ידי קארל מארקס (1845, *תיזות על פייירבאך*), לא כ"הפשטה הטבועה בכל אידיבידואל יחיד", אלא בתור "האנסמבל של היחסים החברתיים". עם זאת, ניתוח זה תקף בה-במידה גם לגבי יחסנו לחיות לא-אנושיות.

כאשר טענות על "טבעיות" של תופעות מסוימות משמשות כהצדקה לפגיעה בחיות לא-אנושיות, כוח השכנוע שלהן נובע במידה רבה מכך, שמושג הטבע שעליו הן נשענות רווח בקרב המתנגדים לפגיעה בחיות לא-אנושיות, אשר רואים ב"טבע" מופת מוסרי: הוויכוח בין מתנגדי הפגיעה למצדדיה מוסט אל עבר תיאור המציאות, מתוך הנחה מובלעת, שהטוב - כללי ההתנהגות המוסרית - ניתן לגזירה מתוך האמיתי - תיאור המציאות הנכון. ויכוח זה מסתיר את העובדה, שתיאורי ה"טבע" עצמם אינם נגזרים מתוך "מהות" נסתרת של בני-אדם ומינים אחרים, אלא הם נוצרים בתרבות אשר מושגיה מעוצבים תחת יחסי שליטה וניצול.

ציטוטים

"...אנחנו לא נועדנו להיות אוכלי בשר - לא מבחינה פיזיולוגית ולא מבחינה פסיכולוגית. אילו נועדנו מלכתחילה לאכילת בשר, היה רירכם ניגר לעצם המחשבה לקרוע בעל חיים. יתר על כן, כמו כל בעל חיים אוכל בשר מטיבעו על פני האדמה, הייתם אוכלים אותו נא, ואיך זה נראה לכם? האם הייתם מסוגלים לתפוס בעל חיים, להרוג אותו איכשהו, לנעוץ בו שיניים ולאכול? הסלידה הטיבעית מפני צייד, הריגה, טביחה ואכילה של יצור חי כשהוא שלם ונא, צריכה להביא אתכם לידי הכרה שמבחינה פסיכולוגית אנחנו לא אוכלי בשר. והרבה יותר קל להוכיח שמבחינה פיזיולוגית לא נועדנו לאכילת בשר. ההיסטוריה של המין האנושי ברורה מאוד: אנחנו התפתחנו כאוכלי צמחים ולא כאוכלי בשר."

מתוך העלון *בשר=7=737* של "אנונימוס", ירושלים, תחילת שנות ה-90.

"ההעדפה למין הטבעי שלך אכן קיימת. שלא כמו ההעדפה לגזע שלך, כאן לא מדובר בתוצר של התרבות. היא מצויה בכל התרבויות האנושיות, ובמקרים של תחרות אמיתית היא נוטה לפעול בעוצמה רבה. עם זאת, אנו עדיין יכולים לשאול, כמה רחוק היא לוקחת אותנו... [אם לא ניתן לעמוד בפניה] היא תצטרך להיות חזקה כל-כך, שכל ניסיון להרחיב את העניין שלנו לחיות יידון בהכרח לכישלון, משום שהוא אינו טבעי.

"זו נקודה שונה בהחלט מהטיעון הרציונליסטי. היא אמפירית ולא אפריורית. היא מתבססת לא על יכולת הביטוי או הרציונליות של האדם כתכונה מופשטת, אלא על עצם הקרבה הגופנית והאפקט הרגשי שלה." מרי מידג'לי, *חיות ומדוע הן חשובות*, ג'ורג'יה, 1983, עמ' 104-105.

"בפרק זה התבוננו בהעדפה הרגשית הטבעית למין שלך על-פני מינים אחרים, אשר עומדת, כך נראה, בבסיס הרבה מן ההתנהגות המותקפת כ"ספיישיסטי" ומצאנו סיבה להודות בקיומה ולהתייחס אליה בכבוד ניכר, אך לא מצאנו סיבה לחשוב שזהו מחסום חברתי בלתי עביר, המנתק אותנו מיצורים אחרים בדרך ההופכת אותם למושאי התעניינות בלתי ראויים."

מידג'לי, עמ' 124.

"התיאוריה האבולוציונית היא החזקה והאנוניברסלית ביותר מבין התיאוריות הסינתטיות של החיים האורגניים, וניתן ליישם אותה להבנת תופעות שונות מגיאולוגיה, פרחים ותולעים, ועד למערכות החברתיות האנושיות. אחת מן ההנחות הבסיסיות של הביולוגיה האבולוציונית היא שיש לבחון רווחים והפסדים תועלתניים, ושהמאזן שלהם (המחושב במונחים של ההצלחה הסופית של הרפרודוקציה) חייב להיקבע כדי להבין שינוי ביולוגי. יהיה זה מפתיע אם מערכות המוסר המפותחות של בני-אדם לא יגלמו בתוכן חוקים שנמצאו כחיוניים להבנת מנגנונים אבולוציוניים משוערים. פילוסופים רבים של המוסר ומדעני חברה (כמו גם אבולוציוניסטים) אימצו את התועלתנות כדי להבין טווח נרחב של התנהגויות, ואני מציע שהם עושים זאת מתוך הסיבה המוצקה, שהמציאות פועלת באופן תועלתני."

לואיס פטרונוביץ', *שליטה דארווינית: דווחת בעלי-חיים ואינטרסים אנושיים*, מסצ'וסטס, 1999, עמ' 192.

"כי לא רק מן ההכרח, אלא גם מן המועיל שיהיו שולטים ונשלטים, ויש מי שהובחנו בשעת הוולדס, אלה להיות נשלטים, אלה להיות שליטים..."

"...לכולם גלוי שטבעי ומועיל הוא שישלט הגוף ע"י הנפש והחלק הסביל ע"י החלק הדברי, ושלטון שוה או מהופך מזיק בהחלט.

ושוב, נמצא אותו סימן ביחס שבין האדם ושאר בעלי-החיים. כי חיות-הבית טובות בטבען מחיות-השדה, אך מוטב לכולן שיהיו תחת שלטון האדם, כי כך הן מוצאות קיום.

אותו סימן ביחס שבין הזכר והנקבה. על-פי הטבע זה חזק יותר, זו חלשה יותר, וזה שליט וזו נשלטת; וכסדר זה נמצא בהכרח בכל מין האדם.

אריסטו, *הפוליטיקה*, יוון, המאה ה-4 לפנה"ס, עמ' 24-26.

"השפלתו [של החלש], מכאוביו, כלולים במניין חוקי הטבע, וקיומו נחוץ לתכנית הכללית, כמו גם קיומו של השגשוג שמוחץ אותו; זוהי האמת, החייבת לחנוק את ייסורי המצפון בנפשו של העריץ או של העבריין; אל לו לרסן את עצמו; עליו ללכת כסומא אחר רעיונות הפגע הנולדים במוחו: זהו הרעיון האחד והיחיד שעליו מרמז קולו של הטבע, זו הדרך היחידה שבה הופך אותנו הטבע למפעילי חוקיו."

ד. א. פ. דה טאד (המרקיז), *ד'וסטין או ייסוריה של המידה הטובה*, צרפת, 1791 (בעברית: 1999), עמ' 42.

"עלינו להכיר בכך, כעניין של התבוננות יומיומית, שחוקי האדם היו חסרי כוח לחלוטין לשנות את חוקי הטבע, ושהאחרונים ממשיכים לקבוע את היחסים בין עם אחד לאחר. כל התיאוריות של זכויות וצדק הן חסרות ערך."

גוסטב לה בון, *הפסיכולוגיה של סוציאליזם*, פאריס, 1881, עמ' 328-329.

"קיים חוק של שימור-עצמי לקהילות כשם שיש חוק כזה ליחידים, וחוק זה קודם לכל החוקים האחרים. זהו חוק גבוה יותר אם תרצו."

ג'וזף לה קונט, *בעיית הגזע בדרום*, ארה"ב, 1892.

"הפילוסופיה של העם [Folk] ... לא מאמינה כלל בשוויון בין הגזעים, אך לצד ההבדלים ביניהם היא מבחינה בערכם הגבוה או הנמוך יותר ומרגישה מחויבת, באמצעות ידע זה, לקדם את ניצחון הטוב והחזק ולדרוש את כפיפותו של הנחות והחלש בהתאם לרצון הנצחי השולט ביקום."

אדולף היטלר, *מלחמתנו*, גרמניה, 1925-6, עמ' 348.

על האגביות קהת-החושים של הצרכנות: התנערות האדם מאחריותו לפגיעה במינים אחרים

הפגיעה הנפוצה ביותר של האדם במינים אחרים נערכת בתעשיית המזון. אחד מן הצידוקים הנפוצים שמספקים אנשים לשתופותם בפגיעה זו הוא טענות כגון: "החיה כבר מתה ממילא", "אין לי השפעה", וכדומה. גישות תיאורטיות שונות בוחנות עמדה זו של צרכנות אדישה. ביקורת התרבות במסורת המרקסיסטית רואה באדם בחברה הצרכנית יצור שאיבד את יכולת המחשבה העצמאית שלו, ואין עוד בכוחו להבחין במציאות כפי שהיא דרך מעטפת מנגנוני הצרכנות שסביבו. בעשורים האחרונים מתפשטת ביקורת נגד עמדה פסימית זו, ונערכים ניסיונות להביט בעולמו של הצרכן במונחי שלו, ולזהות שם משמעויות מורכבות ואף כוח משחרר. כך או כך, ניתוח האישיות הצרכנית קובע, שאחריות מוסרית כלפי חיות לא-אנושיות אינה באה בחשבון: בין אם האדם איבד את יכולתו לבצע שיקולים משלו ובין אם יכולתו זו קיימת עדיין אלא שהיא מוגבלת לערכים הרווחים בתרבות - גורלן של חיות לא-אנושיות נותר מחוץ לגבולות הבחנתו והתעניינותו, כצרכן. אולם יש להבחין בין תיאור המציאות לבין הצדקתה - וזה בדיוק מה שעושה התנועה הצרכנית; החרמת מוצרים מן החי היא אפוא תביעה מחודשת לאוטונומיה של הפרט, על-ידי נטילה מחדש של האחריות המוסרית האישית.

ציטוטים

אריך פרום, החברה השפויה, 1955

"האדם יצר עולם של דברים מעשה ידי אדם כפי שלא היה קיים מעולם. הוא בנה מכונה חברתית מסובכת לנהל את המכונה הטכנית שהוא בנה. אולם כל היצירה הזו שלו עומדת מעל ומעבר לו. הוא לא חש עצמו כיוצר וכמרכז, אלא כמשרת של גולם שידיו שלו בנו. ככל שהכוחות שהוא משחרר עצומים יותר, כך הוא חש עצמו משולל כוח כאדם. הוא העמיד מול עצמו את כוחותיו שלו הגלומים בדברים שהוא יצר, מנוכרים ממנו."

(עמ' 124-125)

"כל אחד מהווה סחורה עבור כל אחד אחר, שיש להתייחס אליו תמיד בידידותיות מסוימת, משום שאפילו אין לזולת שימוש כעת, עשוי להיות לו בעתיד."

(עמ' 139)

"ניכור משמעותו היא מצב של ניסיון שבו האדם מרגיש את עצמו כמנוכר. הוא הפך, ניתן לומר, למרוחק מעצמו. הוא לא חש עוד את עצמו כמרכז העולם שלו, כמחולל המעשים שלו - אלא מעשיו ותוצאותיהם הופכים לאדוניו, שלהם הוא מציית, שלהם הוא עשוי אפילו לסגוד. לאדם מנוכר אין מגע עם עצמו, ואין מגע עם אדם אחר."

(עמ' 120)

"האדם חווה את עצמו כדבר-מה שיש להפעילו כהלכה בשוק. הוא לא חווה את עצמו כסוכן פעיל, כבעל כוחות אנושיים. הוא מנוכר לכוחות הללו. מטרתו היא למכור את עצמו בהצלחה בשוק. תחושת העצמי שלו אינה נובעת מפעילותו כאינדיבידואל אוהב או חושב, אלא מתפקידו הסוציו-אקונומי."

(עמ' 142)

הרברט מרקוזה, האדם החד-ממדי, 1964

"[צרכים כוזבים, הם צרכים] המוטלים-מגובה על הפרט, בשם אינטרסים חברתיים מיוחדים, הבאים לדכאו: הצרכים המנציחים את העמל והיגיעה, את התוקפנות, את המצוקה ואת אי-הצדק והעוול. סיפוקם עשוי להיות מהנה ביותר לגבי הפרט, אך הנאה ונחת אלו אינן בגדר מצב שיש לשמר ולהגן עליו, אם הוא מסייע לבלימת ההתפתחות של היכולת (יכולתו של הפרט הנדון ויכולתם של אחרים) להכיר בחולי בו נגוע המכלול כולו ולעמוד על הסיכויים לרפאו. התוצאה היא הרגשה טובה בעיצומה של אי-נחת. מרבית הצרכים שחשים אנו - הצורך להתפוגג, להתבדר, לנהוג ולצרוך בהתאם למודעות הפרסומת, הצורך לאהוב ולשנוא מה שאחרים אוהבים ושונאים - שייכים לקאטגוריית הצרכים הכוזבים."

(עמ' 22)

"מושג הניכור נראה מוטל בספק כאשר הפרטים מזדהים עם הקיום הנכפה עליהם מבחוץ ומוצאים בו את התפתחותם וסיפוקם. הזדהות זו אינה אשליה וחזיון-שווא, כי אם מציאות של ממש. ואף-על-פי-כן מהווה המציאות שלב גבוה יותר של ניכור. הניכור נעשה אובייקטיבי לחלוטין; הסובייקט המנוכר נבלע בתוך קיומו המנוכר ולא נודע כי בא אל קרבו. קיים רק ממד אחד, וממד זה מצוי בכל, בכל הצורות הקיימות."

(עמ' 27)

ד"אן בודריאר, החברה הצרכנית, 1970

"בפרקטיקה היומיומית, הברכות הגלומות בצריכה אינן נתפסות כתוצאה של עבודה או של תהליך ייצור; הן נחוות בתור **נס**".

(עמ' 31)

"משעה שנותק מן ההגדרה האובייקטיבית שלו, שפע הסחורות נתפס **כברכה של הטבע**, כמו המן, מתנה משמיים...

האמון בצריכה הוא אלמנט חדש; הדורות העולים הם כעת יורשים: הם לא יורשים עוד סחורות גרידא, אלא את **הזכות הטבעית לשפע**... משום שאפילו השפע הופך להיות בנאלי, עובדה יומיומית, הוא ממשיך להחוות כנס יומיומי, במובן זה שהוא לא נראה כמשהו שמיוצר ומופק, דבר-מה שהושג לאחר מאמץ היסטורי וחברתי, אלא כדבר-מה **שהוענק** על-ידי סוכנות מיתולוגית מיטיבה, שאנו יורשיה הלגיטימיים: הטכנולוגיה, הקדמה, הצמיחה, וכיו"ב."

(עמ' 32)

"כדי שהוא [השפע] יהפוך לערך, לא די בכך שיהיה מספיק, אלא צריך להיות **יותר מדי**. הבדל ניכר צריך להישמר ולהיות מוצג בגלוי בין החיוני לבין העודף. זהו תפקידה של הפסולת בכל הרמות. בכך אני מתכוון לזה, שזוהי אשליה לקוות להפחית אותה, לשאוף לבטל אותה, משום שבמובן מסוים זוהי הפסולת שמכוונת את כל המערכת."

(עמ' 45)

"החברה הצרכנית זקוקה לאובייקטים שלה כדי להתקיים. ליתר דיוק, היא צריכה **להרוס** אותם. השימוש באובייקטים מביא רק **להיעלמותם ההדרגתית**. הערך שנוצר ניכר הרבה יותר **באובדן אלים**. זוהי הסיבה לכך, שהרס נותר כאלטרנטיבה היסודית של הייצור: צריכה אינה אלא הקישור ביניהם... רק בהרס נמצאים האובייקטים **בעודף**, ורק אז, בהיעלמותם, הם מעידים על עושר. בכל מקרה, ברור שהרס, בצורתו האלימה והסמלית... או בצורתו כהרסנות שיטתית ממוסדת, נועד להיות אחד מן הגורמים המכריעים בחברה הפוסט-תעשייתית."

(עמ' 47)

"האמת של הצרכנות היא, שזו אינה פונקציה של הנאה [jouissance], אלא **פונקציה של ייצור**, ולכן, כמו כל ייצור חומרי, היא איננה פונקציה פרטית, אלא היא **קולקטיבית באופן מיידי ומוחלט**...
"צרכנות מוגדרת **כמבטלת הנאה**. כהיגיון חברתי, מערכת הצריכה מכוננת את עצמה על בסיס של שלילת הנאה. הנאה אינה מופיעה עוד כלל כסיום, כמטרה רציונלית, אלא בתור הרציונליזציה הפרטית של תהליך אשר מטרתו נמצאת במקום אחר... הנאה היא הנאה למען תועלתך הפרטית, אך צריכה היא דבר-מה שלעולם לא עושים לבד (זוהי אשלייתו של הצרכן, אשר נשמרת בקפידה על-ידי כל השיח **האידיאולוגי** של הצריכה). תחת זאת נכנס הצרכן למערכת כוללנית של החלפה וייצור של ערכים מקודדים, ושם, על אף עניינם האישי, כל הצרכנים מעורבים עם כל האחרים."

(עמ' 78)

"...האדם הצרכני [l'homme consommateur] מחשיב את **הנאה בתור מחויבות**; הוא רואה עצמו **כעסק של הנאה וסיפוק**. הוא רואה זאת כחובתו להיות מאושר, אוהב, מעריץ/נערץ, מקסים/מוקסם, משתתף, אופורי ודינאמי. זהו העיקרון של הגעה לקיום מרבי, על-ידי ריבוי המגעים ומערכות-היחסים, על-ידי שימוש אינטנסיבי בסימנים ובאובייקטים, על-ידי ניצול שיטתי של כל האפשרויות להנאה."

(עמ' 80)

איך הפכה הרפת לביתה הטבעי של הפרה: מבט ביקורתי על ספרות ילדים ועל פרסומות

מיתוס אי-הפגיעה

אחד מן הגורמים העיקריים לפגיעת האדם המודרני בחיות ממיינים אחרים הוא האמונה, שהפגיעה כלל אינה מתקיימת. אמונה זו אכנה בשם "מיתוס אי-הפגיעה". ייצוגן של חיות לא-אנושיות בספרות ילדים ובפרסומות הוא כוח מרכזי בעיצובה של תודעה כוזבת זו, על-ידי שלילת התוכן האותנטי מדימוין של החיות בתודעתנו, לטובת תכנים שרירותיים הקשורים בעולמנו האנושי.

כמובן, ספרות ילדים ופרסומות מעצבים את תפיסת העולם הפוגענית גם בדרכים אחרות, אך מיתוס אי-הפגיעה הוא החשוב שבהן, משום שמהיותו מונע את ההבחנה בפגיעה הוא גם מונע את עצם הצורך להצדיק אותה. בכך מהווה מיתוס אי-הפגיעה את ההשלמה האידיאולוגית של ההרחקה וההסתרה של הפגיעה ברמה המעשית, אשר מתקיימות כתוצאה מחלוקת העבודה החברתית ומהמיכון: מתקני הפגיעה הממוסדת בחיות לא-אנושיות (משקים, משחטות, מעבדות וכיו"ב) מונעים ידיעה על אודות הפגיעה משום שהם מתקנים סגורים, מבודדים, הפתוחים בפני אנשי המקצוע בלבד - כמו כל תעשייה אחרת.

ההרחקה וההסתרה אינן אפוא תוצאה של "קונספירציה" - הן, בפשטות, חלק מן המבנה החברתי-הכלכלי. אולם מיתוס אי-הפגיעה, בתור פונקציה אידיאולוגית, כולל בתוכו עמדה מוסרית מסוימת כלפי הפגיעה: עמדה של אי-נחת, של מבוכה, של התנצלות. רק בתרבות שאינה שלמה עם הפגיעה שהיא מבצעת, מתעוררת הנטייה להסתיר פגיעה זו, "לחסוך מן הילדים את הגועל נפשי". אם כן, תפוצתו הגדולה של מיתוס אי-הפגיעה בספרות הילדים ובפרסומות היא דווקא ביטוי לרגישות מוסרית כלפי חיות לא-אנושיות; המיתוס מיישב את הקונפליקט שבין הרגישות למציאות. כמערכת של הסתרה, המיתוס מתפקד על הצד הטוב ביותר כאשר הוא מופץ ונקלט באופן לא-מודע. "רטוריקה צמחוניית" מן הסוג שמפיצה "אנונימוס" פוגעת בלבן של המיתוס, ומאלצת אנשים ליישב את הקונפליקט הקיים בתוכם בדרכים חדשות - הצטדקות יתרה, או צמחונות.

מיתוס אי-הפגיעה נוצר ומשועתק בכל תחום בתרבות העוסק באופן כלשהו בחיות לא-אנושיות, ובעיקר בתחומים הפופולאריים, כולל כתבות עיתונות וטלוויזיה, וספרות מדעית פופולרית. בכל מקרה, המיתוס מופץ הן באופן פוזיטיבי - על-ידי הפצת מידע מסולף וכוזב על התנאים בתעשיות הפוגעניות (בעיקר לגבי פגיעות שאינן נתפסות כאלימות באופן בוטה); והן באופן נגיטיבי - על-ידי הימנעות של התרבות מעיסוק בנושאים הקשורים בפגיעה (בעיקר לגבי פגיעות אלימות בעליל).

ספרות ילדים

כמעט כל ספרות הילדים (וכן סרטים, משחקים וכו') עוסקת במידת-מה בחיות לא-אנושיות, באופנים הבאים:

1. ייצוג אותנטי של חיות בנסיבות חייהן האמיתיות (נדיר ביותר, וקיים רק ביחס ל"חיות מחמד" ולחיות בסביבתן הטבעית).
2. האנשה מעוררת אמפתיה של חיות אמיתיות בנסיבות חייהן האמיתיות (לא נפוץ, ורלוואנטי בעיקר ביחס ל"חיות מחמד" ולחיות בסביבתן הטבעית; לא קיים ביחס לחיות בתעשיות הגדולות).
3. האנשה המותירה מן החיות רק מאפיינים חיצוניים אחדים.

כמעט בכל ספרות הילדים משמשות אפוא החיות הלא-אנושיות ככלי נוח לצקת לתוכו תכנים אנושיים, כשהשימוש בחיה כלשהי נערך כדי לאפיין באופן חיצוני טיפוס אנושי מסוים. החיות הלא-אנושיות משמשות בתור מערכת סימנים למיון התופעות הקיימות בעולם האנושי. כאשר ההאנשה אינה מוחלטת, מחליפה אותה בדרך-כלל רומנטיזציה של הטבע או של חיי הכפר. כך נוצרות בתודעת הילדים קטגוריות של "חיות", שאין ולא כלום בינן לבין החיות הנתונות בתעשיות הגדולות; למעשה, קטגוריות "החיות" ו"התעשייה" מעוצבות כנפרדות לחלוטין זו מזו. במקביל לכך נוצרים דימויים כוזבים, הקשורים לתפיסת מושגי "החיות": "הרפת היא ביתה של הפרה", "הרפתן אוהב את הפרה", "החיות זקוקות לאדם", וכיו"ב.

פרסומות

עולם הפרסום מאניש חיות ממינים שונים בנוסח ספרות הילדים, אולם כתופעה שולית למדי. התפקוד העיקרי של הפרסום ביצירת מיתוס אי-הפגיעה הוא בניתוק שהוא יוצר בתודעת הצרכנים בין ספירת הייצור לספירת הצריכה (בתחום שלפנינו כמו בכל תחום אחר): אין כל קשר בין החיות בתעשיות לבין המוצר שעל מסך הטלוויזיה. הפרסום עושה זאת במספר אופנים:

1. הימנעות מהעלאת נושאים הגורמים אי-נוחות (כגון תהליך ייצור בשר למאכל).
2. יצירת תדמית מסולפת של תנאי-החיים בתעשיות מסוימות (בעיקר החלב והביצים).
3. הסחת-דעת על-ידי יצירת תדמיות למוצר, המנותקות מן המוצר עצמו.
4. הסחת-דעת על-ידי הצנעת המוצר לטובת אטרקציות שיווקיות.

"אל תבלבלו אותי עם עובדות... הוא משלנו!"

סדנא: גישה מעשית לביקורת טענות עובדתיות

מתוך כלל מחשבתנו והתנהגותנו כלפי חיות ממינים אחרים, החלק החשוב ביותר נובע מהרקע האידיאולוגי ומהשקפת-העולם המוסרית שלנו, והוא מעוצב מתוך דיון במסגרת השיח האידיאולוגי והמוסרי. אך גם לטענות עובדתיות יש מקום חשוב. אין עובדות שלא קיים ויכוח לגביהן, אולם חלק מן הוויכוחים הללו נראים אידיאולוגיים לחלוטין ולכן מיותרים (למשל - ויכוח בשאלה, האם חיות הנתונות במשקים מתועשים סובלות מן התנאים). שאלות אחרות שנויות במחלוקת רצינית יותר, וניתן למצוא מומחים שיעידו לטובת שני הצדדים בוויכוח. קבוצה רלוואנטית אחת של ויכוחים כאלה היא סביב השאלות, מהם בדיוק התנאים שחיות ממינים שונים זקוקות להם לרווחתן. אך קבוצת הוויכוחים הלוהטת ביותר היא סביב שאלות הקשורות במידת התועלת או הנזק שנגרמות לאדם על-ידי פעילויות מסוימות, כגון צריכת מוצרים מן החי, ניסויים בחיות ממינים אחרים, וכדומה.

היכולת הטכנית שלנו לבדוק טענות עובדתיות מוגבלת ביותר. לא זו בלבד שאיננו יכולים לבצע מחקרים בעצמנו, אלא בדרך-כלל איננו יכולים לבדוק האם מקור מסוים צוטט כהלכה. עלינו לבחור אפוא אם להאמין לטענות שהוצגו בפנינו, אך על סמך אילו קריטריונים? לעתים קרובות ביותר נעשה שימוש לא-מודע בקריטריונים הבלתי ראויים ביותר: מצד אחד מידת סמכותיותו של מציג הטענה העובדתית, ומן הצד האחר מידת ההסכמה שלנו לדעתו.

ניתן להפעיל קריטריונים מוצלחים יותר לבדיקת אמינותן של טענות עובדתיות - וזאת עדיין במסגרת תנאים, שבהם לא ניתן לבדוק את תוכן העובדות. למרות שדבר אינו יכול להחליף בדיקה כזו, יש ערך רב בעמדה ביקורתית. ניתן למצוא עמדה זו בדברים הבאים: בוויכוחים על עובדות מועלות טענות עובדתיות. טענות עובדתיות הן טענות - הן אינן עובדות, אלא טענות על עובדות. הן אינן אלא טענות גם כאשר הן מוצגות על-ידי מומחים, על-ידי אנשים חכמים וסמכותיים, או באמצעות ניתוח סטטיסטי מדויק. טענות הן טענות: ניתן לבדוק אותן בכלים לוגיים ולזהות בהן כשלים; ניתן גם לבחון את הרקע האידיאולוגי שבתוכן הן מוצגות, ולהעריך את מידת השפעתו על בניית הטענות.

נציע אפוא מספר שאלות מנחות לבדיקת אמינותן של טענות עובדתיות, כפי שהן מוצגות בטקסטים בספרות מקצועית, במפגשים עם מומחים, או באמצעי התקשורת:

1. שרטוט דיוקן עצמי של הקוראת

מהו הרקע הרלוואנטי שלי ביחס לטקסט (קרבה/מרחק מבחינה מוסדית, חברתית, כלכלית, תרבותית, אידיאולוגית וכו')?
מהם האינטרסים שלי ביחס לטקסט (גלויים - כלכליים, פוליטיים, אידיאולוגיים; או סמויים - שותפות בסדר חברתי ובמעשים שאני מבצעת באופן פרטי)?

2. דיוקן הטקסט ומחברו

איזה גוף פרסם את הטקסט (מהי עמדתו בנושאים רלוואנטיים, מהו החתך הכלכלי-חברתי-פוליטי של חבריו)?
מי כתב את הטקסט (מעמדו במוסדות רלוואנטיים, רקע כלכלי-חברתי-פוליטי, השקפות מוכרות, פעילות רלוואנטית ידועה)?
מהם האינטרסים הגלויים בטקסט (גלויים - שיווקיים, פוליטיים, אידיאולוגיים; סמויים - אישור הסדר החברתי ומעשים המבוצעים באופן פרטי)?

3. סמכויות התומכות בטענות

על אילו מקורות כתובים מסתמכות הטענות (מספר המקורות, אילו גופים פרסמו אותם, מי כתבו אותם ומהם האינטרסים המשוערים שלהם)?
האם קיימים ניגודי אינטרסים בין המקורות (או שכולם תומכים בצד אחד בוויכוח)?
האם הטענות מסתמכות על איסוף נתונים עצמאי (התרשמויות מקריות/ממושכות, מעקב שיטתי, האם מוצגים הנתונים הגולמיים)?
האם הכותב מציג מקורות של סמכות לתמיכה בטענותיו (סמכות אלוהית, רוחנית, מדעית, פוליטית, נורמה חברתית, תובנה אישית ייחודית)?
באילו מידה נכללות הטענות בתחום ההתמחות של הכותב?

4. מבנה הנתונים

האם מוצגות טענות מנומקות של שני הצדדים בוויכוח (האם איכות הנימוקים/ המקורות משני הצדדים דומה)?
האם קיימת סתירה בין טענות (בעיקר בין טענות עובדתיות מפורטות לטענות כלליות)?
האם מסקנה הנובעת מטענה כלשהי היא המסקנה האפשרית היחידה (או שייטכנו מסקנות נוספות שינבעו מן הטענה המקורית)?

ציטוטים מתוך: המדע של חיות המשרתות את המין האנושי

מאת: ג'ון ר. קמפבל, פרופ' למשק חלב, אוני' מיסורי, ג'ון פ. לסלי, פרופ' למשק חי, אוני' מיסורי.
הוצאה: טטה מקגרו-היל בע"מ, ניו דלהי. הוצאה ראשונה: 1969. הוצאה שנייה: 1977.

אפיונים כלליים

מתוך: הקדמה למהדורה השנייה

"ספר זה נועד לשמש כמקור לתלמידי מכללות אשר מעוניינים בהקדמה יסודית לעקרונות היסוד של מדע החיות, בדגש על אותן חיות המשרתות את המין האנושי. אנו מקווים שהספר מעביר את ההתלהבות שלנו לתחום מסעיר זה..."

"ספר זה נכתב בתקווה שסטודנטים רבים יותר יגלו דרכו את המשיכה שבמדע החיות."

(עמ' xvii)

מתוך הפרק: אקולוגיה ופיזיולוגיה סביבתית, הקדמה

"בין האדם לחיות קיימים יחסים סימביוטיים. בעוד שכל אחד מאלו יכול לחיות בנפרד מן האחר, קיימת תועלת הדדית. מצבו של האדם טוב יותר בזכות חיות ולהפך. חיות נוטות לשמש כאמצעי הגנה של האדם מפני סביבתו. בגלל יחסים אלה, יש צורך בידע נוסף על היחסים הסימביוטיים בין האדם לחיות וסביבתו."
(עמ' 323)

מתוך הפרק: חקלאות חי והאדם, סעיף: ההיסטוריה וההתפתחות של חקלאות החי

"ממש כמו היום, חיות שימשו את האדם בזמנים עתיקים בדרכים שונות מלבד לצורכי מזון. הן סיפקו עור וצמר ללבוש, עצמות לכלים, וגללים לדישון או לדלק... ציירים נהנו לצייר סצינות כפריות הכוללות חיי בעלי-חיים. בקיצור, חיות תורמות רבות לבריאות הנפשית והגופנית ולרווחת המין האנושי."

"הוא אשר מביט בבקר שלו רק כבשר או כחלב איבד את אמנות החיים. יש בסצינה של האכלת בקר יופי השווה לזה של מוסיקה או תיאטרון. שניהם מקשרים את האדם לדברים המשמעותיים בחיים." א. פ. שולץ"

(עמ' 2)

מתוך הפרק: התנהגות החיות, סעיף: צפיפות אוכלוסין והתנהגות החיות

"למרות שיחסי-הגומלין בין צפיפות אוכלוסין להתנהגות חברתית במשק היונקים לא נחקרו לעומק, יצרני חיות-משק מסוימים מאמינים שצפיפות גבוהה של חיות משפיעה על רמת הפריור... לא ידוע, בכל אופן, אם הדבר קשור בעקבות רגשיות ובהפרעות שאירעו בשלב מוקדם בחיים. זהו שדה מחקר פורה ביונקי משק ועשויה להיות לו חשיבות מעשית ניכרת."

(עמ' 546)

מתוך הפרק: חקלאות חי והאדם, סעיף: ספקית מזון לעולם

"ארצות-הברית היא יצואנית המוצרים החקלאיים הגדולה בעולם..."

"ארצות-הברית מייצאת מספר גדול של חיות הרבעה (בעיקר בקר לבשר, ופרות לחלב וחזירים), החשובות לשיפור הגנטי של תעשיות החי בארצות אחרות. בנוסף לכך, ארצות-הברית מייצרת יותר משליש מכל ארוחות החלבון שנצרכות בחו"ל. ייצוא זה תומך לפחות במיליון מקומות עבודה, במשק ומחוץ לו... השפע והטכנולוגיה של החקלאות האמריקנית הם כוחות חזקים בשלום העולמי. המזון ומוצרי החוות שלנו עוזרים להקל על רעב ולקדם צמיחה כלכלית במדינות המתפתחות-זה-מקורב בעולם."

(עמ' 32-33)

מתוך הפרק: התנהגות החיות, הקדמה

"הבעיה הגדולה ביותר בעולם כיום היא ודאי התנהגותו של האדם כלפי זולתו האדם. בעיה זו קיימת במשפחה, בבית-הספר, ואפילו ביחסים הלאומיים והבינלאומיים. האדם צריך ללמוד את העקרונות והשיטות וכן את יישומם לחיים של שלום בין יחידים ובין אומות..."

"בעוד שהאדם לימד את החיות דברים רבים, הן לימדו אותו הרבה יותר מכך. כשנבין טוב יותר את התנהגותן של חיות, אולי נוכל ליישם היבטים מסוימים למען דו-קיום נינוח ומתמשך יותר עם העולם."

(עמ' 524)

על הקשר בין צריכת מוצרים מן החי לתחלואה

(בפרק מוצרים מן החי והאדם מופיעים 13 שרטוטים וטבלאות שמוזכר המקור להם: 8 ממשרד החקלאות האמריקאי, 2 מ"ארגון הדיאטה האמריקאי", 1 מהמועצה הלאומית לחיות-משק ובשר, 1 מכתב-העת "מדע החלב", 1 מאנציקלופדיה.)

מתוך הפרק: חקלאות חי והאדם, סעיף: זמינות של חלבון מן החי

"האדם מעדיף מוצרים מן החי על-פני מוצרים מן הצומח, וככל שמשתפר מצבו הכלכלי, צריכתו של סוג זה של מזון גוברת. עובדה זו, בנוסף על הקצב הגובר של גידול האוכלוסייה והתעוררות התודעה העולמית לתזונת האדם, פותחת אפשרויות עצומות בפני יצרני החלבון מן החי ברחבי העולם."

(עמ' 23-24)

מתוך הפרק: **הקלאות חי והאדם**, סעיף: **זמינות של חלבון מן החי**
"הסיבה העיקרית להחזקת אוכלוסיות החיות שלנו היא כדי לספק אוכל מזין ואהוב לבני-אדם. הוכח בוודאות, שמבחינה תזונתית חלבון מן החי עדיף לבני-אדם על-פני חלבון מן הצומח. עדיפות זו נובעת בעיקר ממאזן טוב יותר של חומצות אמינו במוצרים מן החי."

(עמ' 22)

מתוך הפרק: **מוצרים מן החי והאדם**, סעיף: **אתרוסקלרוסיס**
"מחלת לב היא הרוצח הלאומי מספר אחד, האחראי כיום ל-55 אחוזים מכלל מקרי המוות בארצות-הברית, בהשוואה ל-20 אחוזים בלבד ב-1900. אתרוסקלרוסיס היא הגורם למחלות בעורקים הכליליים (CHD). כולסטרול, פוספוליפידים, שומנים, ברזל וחלבונים שוקעים בקירות הפנימיים של כלי-הדם. מרכיבים אלה יוצרים מסה (אתרומה) הבולטת לתוך פתח כלי-הדם, ומאוחר יותר עשוי סידן לשקוע בתוך האתרומה, הגורם ל'התקשות העורקים' או מחלה הנקראת **אתרוסקלרוסיס**.
"לאחר שני עשורים של פרסום ועניין ציבורי בקנה-מידה לאומי, כולסטרול הפך לגורם תזונתי שרבים חוששים מפניו. בגלל הכולסטרול שבבשר, בחלב ובביצים, יש המקשרים בין מזונות אלה לבין אתרוסקלרוסיס והמייעצים נגד צריכתם. למרות זאת, מאות מחקרים לא הצליחו להראות עדות מוצקה ליחסי סיבה ותוצאה בין CHD וצריכת מוצרים מן החי. למעשה, חלמוני ביצה ומוחות הם המזונות היחידים מן החי אשר מכילים יותר מאחוז אחד של כולסטרול (טבלה 2.3)."

(עמ' 54)

"פילים אינם אוכלים שומן מן החי. אולם במחקר עדכני של לבבות וכלי-דם של 415 פילים, נמצא ש-72 אחוזים מכלל אבי-העורקים ו-27 אחוזים מכלי-הדם הכליליים שלהם הראו פגיעות אתרוסקלרוסיס ניכרות, הדומות לאתרוסקלרוסיס אנושי. אתרוסקלרוסיס נמצא גם באיל אדום על אי ליד סקוטלנד, בופאלו אפריקאי, בקר, כבשים, עזים, וקאריבו (כולם מעלי-גירה)."

(עמ' 57)

מתוך הסעיף: **האם האשמה נעוצה בשומנים מן החי?**
"נטילת כולסטרול שמקורו בשומן מן החי נחשבה בתחילה כגורם ליצירת אתרוסקלרוסיס, אך תיאוריה זו הוכחה כמוטעה. תיעוד של צריכת שומן מן החי לנפש (טבלה 2.10) נוגע לנושא ומעניין ביותר. במשך 60 השנים שבין 1910 ל-1970, הצריכה השנתית לנפש של חמאה ושומן חזיר, השומנים העיקריים מן החי, ירדה ב-68 אחוזים... בעוד שצריכת שומנים ושומנים מן הצומח עלתה ב-319 אחוזים באותה תקופה (שרטוט 2.3). במקביל לכך, החקלאים ייצרו בשר דל יותר בשומן (שרטוט 2.3), ואחוז השומן בדיאטה שלנו הנצרך מתוך בשר, חלב וביצים ירד (טבלה 2.9)."

(עמ' 57)

מתוך הסעיף: **הוכחות לכך שכולסטרול לבדו אינו גורם למחלת-לב**
"...בארצות רבות שבהן תוחלת החיים גבוהה משלנו... האנשים צורכים באופן חופשי מוצרים מן החי. האינדיאנים משבט הנוואחו צורכים שומן רווי באופן ניכר יותר משאר האמריקאים, ובכל זאת יש ביניהם מעט CHD. המסאי, שבט במזרח אפריקה, צורכים כ-7 ליטר של חלב לנפש ליום, וחומצות שומן רווי מרכיבות כ-60 אחוזים מן הדיאטה שלהם. ובכל זאת הם מפתחים אתרוסקלרוסיס רק לעתים רחוקות...
"תורשה, השמנה, חוסר פעילות גופני, מתח-יתר... עודף קוקטיילים, עודף עישון... וגורמים אחרים קשורים ככל הנראה למחלות-לב."

(עמ' 58-59)